

Երգն անհունութեան եւ յաւերժութեան .

Եւ թեգեղը խո'ր յոյանքում ե —

Եւ իմ հոգումն ե , իմ Ոգին ե այն
Որ յոյանքում ե , — ես Մարգարե եմ . .

Եւ անա այնեղ արեդին ե ծրիում—

Մանր եւ քանկր—ովիլիանի պես .

Եւ գո'րչ, հարք ե այն—մի հըսկայ գանգում .

Եւ հոգուս խորից քարքառ եմ լրտու—

Ղօղանքը գանգին թեգեղական :

Եւ դեպ ի արեդին իջնում եմ անա ,

Դեպ' երբս հոգին գանալիծում եմ, —

Նըրան խայքելու եւ փառքելու,

Եւ արտաւելու , եւ այրելու . .

ԱԵԼԿԱՆԱՅՐԱՐՈՒ ԱՒԵՏԻԻ ԻՍԱՀԱԿԱՆ

Պ. ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՆԵԱՆԻ ԶՈՐԵԼԵԱՆԸ

Հոկտ . 16ին , Մոսկուայի մէջ տօնուեցաւ Պ. Գրիգոր Զանչեանի հրապարակագրական գործունէութեան քառասունհինգամեակին յուբելեանը : Պ. Զանչեան հանրածանօթ է Ռուսիոյ մտաւարական դասակարգին մէջ՝ իրբեւ ամենէն պատասխանատու արեւուդի հրապարակագիրներէն մէկը ռուս մամուլին Սակայն հայ ցեղէն թղթած այդ ուժը չէ մոռցած երբեք իր արիւնին իր վրայ զրած պարտականութիւնները : Պ. Զանչեան առիթ չէ փախուցած հայ ժողովուրդին անցեալն ու ներկան Ռուսներուն ճանչցընելու , եւ «հայկական ինքըրոյն» ամենէն խանդոտ ներկայացուցիչներէն մէկը եղած է միշտ «Ռուսքայա Վերոսմայի» լրագրին մէջ ռուսն կ'աշխատակցի , ինչպէս եւ իր գրքի ձեւով աշխատութիւններուն մէջ : Այդ ուղղութեամբ , իր ամենէն կախարհային գործը , «Եղբայրական օգնութիւն Թուրքիոյ դժբաղջ Հայերուն» տխրոտով հաւաքածուն եղաւ , զոր հրատարակեց ասկից երկու տարի առաջ , եւ որուն վաճառման հասոյթովը չորս որբանոց բացուեցաւ Հայաստանի մէջ :

Ռուս բարեկամներէն մէկը , որուն առաջարկած էի Զանչեանի հաւաքածոյին մէկ վերլուծումը պատրաստել (որով օգտուելով՝ Փրանսացի հրապարակագիր մը քիչ օրէն պիտի հաստատուէ յօդուած մը բարբիղան մամուլին մէջ) , հետեւեալ կերպով կ'ուրուարծէ Զանչեանի գէմբը եւ անոր «Հաւաքածոյ»ին նշանակութիւնը . «Մարդ մը , Հայ մը , Պ. Զանչեան , — որուն անունը յարգանքով եւ երախտագիտութեամբ կ'արտասանուի ի Ռուսերուն կողմէ ,

որովհետեւ արեւին քան ուրիշ մէկը՝ ինքեղեքը նուիրած է Ռուսիոյ մէջ հաստատելու , կազմակերպել , հանրացնել Աշխատող Բ . ի Թագաւորութեան առաջին տարիներուն (Մեծ Բարեկարգման շրջանին) պայտամուշքը . — յաւիտեան է խմբել , հաւաքածոյի մը շուրջը որ բարեգործական ձեռնարկ մըն է միանշանակ , աշխատակիցներու բազմութիւն մը , որուն պարունակած ստորագրութեանց թուումը միայն բաւական է ապացուցանելու այնմիանշանակ համարութիւնը զոր ռուսական ընկերութիւնը կը զգայ թրքական դժոխքին մէջ դաւարուող հայ ժողովուրդին համար եւ արմաղըրութիւնը որ արեւին անոր օգնելու որպէսզի մարդկային կեանք մը ունենալու կարող ըլլայ : Կայսերական ընտանիքէն իշխան մը , Մեծ-Իւլիս Կոստանովիչ , չէ վարանած գրքին առաջին էջին համար քառասունհինգութիւն մը տալ , եւ անա կը տեսնենք աշխատակիցներուն մէջ հայր իւրան Սեկրիթիքը , այն մարդը որուն մէջ կ'անձնաւորուի ուղղափառ Ռուսաստանին կրօնական հաւատքը , 1էօ Թայլթայ որ իշխուաւոր Ռուսերու հետ զաղափարի փոփոխութեան մէջ կը գտնուի , Վերեսպլին , Ռուսերու ամենէն նշանաւոր նկարիչը , Կոմս Ուրիշովսկի , Նիքոլա Բ . Կայսեր բարեկամն ու ճամբորդութեան ընկերը , Ս . Յիքերպուրկաշապա Վեռնովսկի , լրագրին անօրէն , Սբասովիչ , «Վեթնիկ եւրոպէ»ի ազատական հրապարակագիրը , հուշակաւոր գիտուններ՝ Գլաշովսկի , ընկերարար , Թիմիբալդով , Եռասաւնը , Բրոքի , Գարիշչի , Բրոք . Շիթաքիւպերկ , Կերիւ , իշխան Թարխանով , Գորը , Սիբաքմեք , Անուշին , Գոմս Գամարովսկի , Միլիուքով , Միլիուքով , Վեքսլովսկի , Ուսպիեան , Եղբայրեանց , Կոմս սուէի Ուլարով , Վիպասաններ եւ քառասունհինգ՝ ինչպէս Գորովսկի , Զիլիքով , Սլավոնովսկի , Սալին , Պալմոնի , Միսսեր , Վայնուպիլի , Պարանձիւի , Ժեմգուսինիքով , Սիթալով , Տիւնէօ , եւն , եւն . ստիպուած ենք կառնել այս թւումը , որ կընայ երեքհինգը : Այս մարդոցմէ իւրաքանչիւրը իր կրօնը ըրած է իր առաջնորդն եւ ուժերուն չափովը զարդարելու համար այդ հաստիք , որպէսզի անոր մեծաքանակ վաճառումը ապահովուի եւ անոր արեւելեանը նիւթական օգնութիւն մը հասնի կարողանալ Հայերուն : Իայց ատենը լազէ ի լազ՝ այն հարկաւոր եւ անխուսափելի միջոցներուն մասին զոր պէտք է ձեռք առնել Հայոց կ'ընձկր տեւականօրէն բարեկեղեւ համար Այսպէս կ'ուն Գամարովսկի , Մոսկուայի Համալսարանին մէջ միջազգային հանրային իրաւագիտութեան ուսուցիչ , կը գրէ . «Անհնար է որ ո եւ անհնարանալու թիւին կամ բարեկրօնական կարգապահութիւն հաստատեն թրքական կայսրութեան մէջ , ատեն է որ պետութիւնները հրաժարին յիւանադիտութեան ձեռքով

տեղեկութեամբ այդ ֆեթիլէն որ է Թուրքիոյ ան-
ձեռն : խելութիւնը . առանձն է որ գործի սկը-
սին՝ ընդհանուր համաձայնութեամբ իր, եւ ա-
մենէն խաղաղական եւ արդարապատ միջոցնե-
րով Թուրքիոյ արգի գրութեան տեղ քննել նոր
եւ կենսաւ քաղաքական էութիւններ տեսն .

Պ . Զանչեան այն Հայերէն մէկն է որ մեր
ազգային միջավայրէն աւելի բարձր միջա-
վայրներու մէջ փայլուն ճիւղք մը յայտնելով
գրաւել՝ քաղաքակրթեալ աշխարհին կ'ապա-
ցուցանան մեր ցեղին քաղաքակրթական մեծ
կարողութիւնները . միայն առողջ արդէն Պ .
Զանչեան արժանիպիտի ըլլար մեր ժողովրդին
երախտագիտութեանը , իր հայապաշտպան աշ-
խատութիւնները , եւ մասնաւորապէս այն բա-
րոյցական ու նիւթական անբաղգատելի ծառա-
յութիւնը զոր Պ . Զանչեան մատուց հայ ազգին՝
«Շղթայրական օգնութիւն» հաւաքածոյովը , մեր
երախտագիտութիւնը կը բերապատուին եւ ա-
նոր կուտան սրտատին , խաղաղատապգինչն չոր ,
զոր ժողովուրդ մը կ'ոճենայ իրեն ուղղակի
օգտակար եղողներուն համար : Անմահիք խմբա-
գրութիւնը յարաանքով կ'ողջունէ Պ . Զանչեա-
նին մէջ՝ մեծ բարաբարակազգիւր , աշխիւ ու
մարդասէր մտածողը եւ բազմազգուն հայ գոր-
ծիչը :

Յատուցիկայ թուով մանրամասն յօդուած մը
պիտի նուիրենք Պ . Զանչեանի կենսագրութեան
եւ յորելեանին : Ա . Զ .

ԹՐԱՆՍՎԱԼ ԵՒ ԱՆԴԻԼԻԱ

Այն Անգլիան որ իրաւարարական դատարա-
նի ամենէն ազատագի ծրագիրը ներկայացու-
ցած էր լաւ Հէի Դեպտանախորհրդին մէջ ,
դեռ երեք ամիս չանցած , հրէշային հեղու-
թեամբ մը , պատերազմ կը հրատարակէ . . .
փոքրիկ Թրանսվալին դէմ , եւ պատերազ-
մին չարժանութիւնը դրամի խնդրի մըն է ,
Թրանսվալի հանքերուն տիրանալու փափա-
քը , որ կը տողորէ մէջմարդէնը եւ իր ըն-
կերները Անուշտ մարդկային ընդհանուր քա-
ղաքակրթութեան շահերը Անգլիոյ կողմն են ,
Գահիրէին Բաքուէտոյ Գուլար երկնցող եր-
կաթութիւնին Ափրիկէի եւրոպացման մեծ գոր-
ծիքը պիտի ըլլայ եւ անոր ամբարդել ի-
րազգործման համար հարկաւոր է որ Անգլիան
իր քայլերուն առջեւ Թրանսվալին խոչընդո-
տութիւնը վերջնապէս զաղորդեն . — Բայց
«սրտի» տեսակետով փոքրիկ Թրանսվալին
վրայ նետուող հակա Անգլիային ամբարքը ա-
մօթալի տգեղ գզուելն է Պէտա է վերջնապէս
ըմբռնելը , աւագ , որ քաղաքական հայրենիքուն
մէջ «սրտ» տեղ չունի Մեր այն Հայերը որ կը
յամանին երեսակային , որ Անգլիա «ակադեմիկոս
պաշտպան» , անկեղծօրէն ուղեց Հայերն ար-
մատապէս ազատել իրենց կացութենէն եւ

արտաքին արեղբնեւու պատճառովը միայն
չիրցաւ իր նպատակին հասնիլ , թող քիչ մը
խոկան Թրանսվալի դէմ մղուած այս պատե-
րազմին վրայ : Անգլիա մեր խնդիրը զոյժու-
ծեց նգիւղատի հարցը կարգադրելու համար ,
եւ յայտնեցաւ : Հիմա , նորէն միեւնոյն քաղա-
քականութիւնն է , որ այս անգամ անդիմակ
կը գործէ :

Անգլիոյ «մարդասիրական քաղաքականու-
թեան հաւատացողները կրնան նաեւ կարգալ
սա հաւտածը այն յայտարարութեան զոր
Պեմբրոյ , Քրանսալի մեծ գիտունը եւ նախկին
Արտաքին գործոց նախարարը , զրկած է «Ֆի-
կասո»ին (23 հոկտ .) հերքելու համար գերման
լրագիրներու վերջերս հրատարակած զոյցնե-
րը որոնց համեմատ 1896ի դէպքերուն միջո-
ցին Ֆրանսա որպէս թէ ընդունած ըլլալ
Կերմանիոյ հետ համաձայնելով Թրանսվալին
օգնութեան հասնիլ՝ ընդդէմ Անգլիոյ . «Բա-
րեացական ձեռնով մը ընդունեցայ Պէմբրոս
հարկապետութեան պատուիրակը , բայց առանց
ուզելու անոր հէտ խաղալ այն անխաղաղական
խաղը որ եւ փաշտելու զնախորդ դիմաւորութեան ,
որոշած յրաջով հանդերձ այդ դիմադրութեան
վաւանցիկ , Ոչ Անգլիան ոչ Գերմանիան ինծի
չառաքարկեցին այս խնդրոյն վրայ իրենց տե-
սութիւնը փոխանակել Քրանսական կառավա-
րութեան հետ , եւն » :

Պէմբրոյն ակնարկութեանը կ'ուղղուէ Անգ-
լիոյ , եւ յստակօրէն Հայկական խնդրոյն :
Անգլիա իր Ֆիլիք Գըրբրով , իր նաւատոր-
միւով , իր ճառերով , քաղաքները Հա-
յերէ իրենց յանդիմութեանց մէջ չարուսա-
կելու , եւ ճիշդ այն վայրկեանին ուր պէտք էր
իր ճառերը գործի փոխել , նաեւըր ետ դարձուց
եւ , ուրիշ հայրենի կարգադրելու համար ,
Սուլթանին քննիլ սկսաւ :

Անգլիոյ «մարդասիրական քաղաքականու-
թեան» հաւատացողները կրնան նաեւ խորըը-
դածել հետեւեալ դէպքին վրայ զոր կը պատմէ
«Նովոէ Վրիստի» : Ռուսիոյ Սովֆերտով քա-
ղաքին մէջ , Գուլգուլեան անուետով Հայ մը ,
ջարդերէն ի վեր հոն ապաստանած , այնտեղ
կը հանդիպի իր հայրն ու եղբայրը ապանդո
տաճիկին , անոր վրայ կը նետուին եւ դաշոյն
մը փորը խոթելով կը ստուկեցնէ զայն : Գուլ-
գուլեանը Նրուսեայինքու դատարանին մատուց
կը տարուի : զինքը կը պաշտպանէ Ռուսիոյ
ամենաշնանաւոր փաստաբաններէն մէկը՝ Գա-
րաբէյսը՝ որ կ'ըսէ «Ներուպայի ամենէն մեծ
մտքերը ձայն բարձրացուցին այս հազարաւոր
անպատասխար մարդոց բռնաբարութեւ իրա-
ւունքներուն համար , եւ այդ բանը պաշտո-
նապէս ընդունեցան բոլոր պետութիւնները ,
թէպէտ ցաւալի է մեր նկից մեծ օգուտ մը չու-
նեցաւ ճնշուած ազգը , մասնատականներու հը-
պատակ եղող գրեթէ բոլոր ազգերը ապաստու-
թիւն ստացան , միայն Հայերը մնին չեւ . հիմա
կը տանջուին անոնց լուծին տակ . Ռուսա-
ստանը , իր պատմական աւանդութիւններուն